

Sprog 4
Sociolingvistik

Sine Frejstrup Grav Petersen

Indholdsfortegnelse

1. INDLEDNING	3
2. PROBLEMFELTET 'ENGELSK I DANSK'	3
3. SPROGVIDENSKABERNES FORHOLD TIL SPROGFORANDRINGER	4
3.1 DE NYERE SPROGSYN	4
4. SOCIOLINGVISTIKKEN	5
4.1 STUDIERNE STARTER PÅ MAKRONIVEAU...	6
4.2 ... OG BEVÆGER SIG MOD MIKRO	7
4.2.1 <i>Nye etnografiske tilgange</i>	8
5. METODER FOR VARIATIONSSTUDIER	8
5.1 EN KVANTITATIV ANLAGT ANALYSE	8
5.1.1 <i>Uafklarede spørgsmål</i>	9
5.2 SUBKULTURSANALYSER	9
5.2.1 <i>Påvirkning ovenfra og nedenfra</i>	10
5.2.2 <i>Bent Preislers engelskbegejstring</i>	10
5.3 UNDERSØGELSE AF UNGES SPROGHOLDNINGER	11
5.3.1 <i>Direkte og indirekte spørgeteknikker</i>	11
5.3.2 <i>Sproglig orientering</i>	12
5.4 EN ANALYSE MED ALTERNATIVE KONKLUSIONER	13
5.4.1 <i>Konstruktion af maskulinitet</i>	13
5.4.2 <i>Sociolingvistikens evalueringsproblem</i>	14
6. SKITSE TIL UNDERSØGELSE	14
7. KONKLUSION	16
8. LITTERATURLISTE	17
9. BILAG	18

1. INDLEDNING

Jeg vil med denne opgave undersøge, hvilke metoder der kan bruges til studier af engelske indlån og kodeskift i dansk. Opgaven falder således i to dele, hvor jeg først vil beskrive fænomenet 'engelsk i dansk' og herefter undersøge, hvordan sociolingvistiske tilgange beskriver sproglig variation i forhold til andre sprogsyn. Herefter vil jeg kigge nærmere på konkrete metoder og undersøgelser i sociolingvistisk tradition, der har beskæftiget sig med den bestemte variationsproblematik omkring engelsk i dansk, og undervejs diskutere dem. I forlængelse af dette vil jeg præsentere en skitse til en sådan undersøgelse.

2. PROBLEMFELTET 'ENGELSK I DANSK'

Det engelske sprogs indflydelse på dansk er mærkbart i alle sprogets udtryksformer: Det er lige fra tidsskrifter, lærebøger, ordbøger i det offentlige rum til samtaler og interaktion i privatsfæren. Det er en udvikling, der særligt har været i gang siden anden verdenskrig. Engelsk har historisk fået udbredelse i kraft af det engelske koloniherrredømme, der indførte sproget til fjerne egne, så der i dag er 350 mio. modersmålstalende. Imens har de seneste årtier vist, at denne udbredelse forstærkes af globaliseringen, der har skabt et behov for et fællessprog for kommunikation (Andersen 2004).

I Danmark sker forskellige domænetab, når man kan registrere, at forskningens sprog i mindre grad er dansk, end det er engelsk, og termer som *koncernsprog* indføres, for at indikere at virksomheder benytter engelsk som internt sprog.¹ Det er to områder, der i hvert fald har ét tilfælde, for de bygger på den samme præmis: Deres produktioner må i høj grad kunne videreformidles til udlandet, og derfor er det nødvendigt at benytte et gængs internationalt sprog.

Derimod har de fleste andre kommunikationsformer i Danmark ikke det sigte at være fuldt forståelige for udenlandske modtagere.

Der findes forskellige former for klassificering af engelske indlån i dansk. Marianne Rathje benytter sig af en opdeling i gamle og nye indlån, der dækker over ord, der kan dateres til et tidspunkt mellem 1850 og 1945 og ord efter 1945 (Rathje 2007). Imens holder Pia Jarvad sig til den nyere periode som titlen på hendes bog indikerer: *Nye Ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955-1998*, eftersom hun mener, at tidligere indlån må betragtes som assimilerede (Jarvad 1999). Fælles for dem er dog en enighed om opdelingen i direkte lån, der bruges i dansk i samme form som på engelsk, fx *brunch* - mens indirekte lån er oversættelser af engelske begreber, fx *tepose* jf. *teabag*. Derudover findes pseudolån og hybrider, der er sammensat af engelske orddele, der tilsyneladende

¹ Jf. statistik i Jarvad 1999, s.114-117

ser engelske ud, men er danske påhit, fx *walkman* eller *afterskiing*. En mere vanskelig kategori er de syntaktiske lån, hvor engelske fraser påvirker de danske, fx *Ha' en god dag* efter den engelske variant *Have a nice day*. De er vanskelige, for det er svært at afgøre omfanget af dem.

Jarvad har foretaget en optælling af forekomster af engelske ord i tekster, der for forskellige fagbøger ligger på mellem 0,01-1,10 %. Hos Rathje viser en undersøgelse af samtaler, at den procentvise del af engelske udtryk svarer til Pia Jarvads optælling, nemlig lige omkring 1 %. Det er tilsyneladende ikke en stor del, engelsk udgør. Hvordan hænger det sammen med udmeldingerne og den generelle opfattelse af engelsk påtrængenhed? Og hvorfor sker der engelske indlån, og hvordan bruges de så? Disse spørgsmål falder inden for feltet sprogforandringer, og jeg vil i de følgende se på sprogvidenskabens bedste forklaringsmodeller.

3. SPROGVIDENSKABERNES FORHOLD TIL SPROGFORANDRINGER

Med Saussure (1857-1913) kom den strukturalistiske tilgang til sproget, der fik ryddet ordentlig op i lingvistikken efter første verdenskrig. Grundlæggende har strukturalisterne betragtningen, at sprog består af modsætningen mellem *langue* – det sprogsystem sprogbrugeren benytter, og *parole* – den sproglige handling. Denne antagelse gør det muligt, at betragte sprogsystemet som en autonom størrelse afgrænset af strukturer, der er givet på forhånd, og kan betragtes uafhængigt af dens sprogbrugere. Modellen får dog forklaringsvanskeligheder, når den skal forklare sprogforandringer, for hvor opstår de henne? Opstår de i det autonome sprogsystem? Og hvorfor skulle de gøre det?

Denne autonomitanke gør sig også gældende for Chomskys senere formelle tilgang fra slutningen af 1950'erne. Imens har de nyere videnskabsretninger mere integrerende tilgange, der sætter sprogbrugeren og den sproglige handling i centrum. Det er karakteristisk, hvordan disse retninger opstår i samspil med andre videnskabelige discipliner som psykologi, statistik og sociologi. Interessante i denne sammenhæng er sociolingvistikken, konversationsanalysen (CA) og det kognitive sprogsyn.

3.1 DE NYERE SPROGSYN

De kognitive sprogforskere ser, at al betydning bygger på senso-motoriske og sociokulturelle erfaringer, hvor det sidstnævnte viser et omverdensinddragende aspekt. Hvis denne omverden ændrer sig, må det nødvendigvis også betyde ændringer i de opfattelsesmønstre, kognitivisterne kan finde. Men interessen for kognitivisterne ligger nærmere ved det *humane erfaringsgrundlag*², som

² Et begreb, der prægede Hanne Ruus' forelæsning 27.03.08, Sprog 4, KUA

løfter sig ud af specifikke sociale konstellationer og søger hen mod principper, der gælder for alle sprog. Derved synes de lokale sprogforandringer såsom fremmedsprogsudtryk at blive overset.

Derimod rummer CA og sociolingvistikken både et makro- og mikroniveau. CA er først og fremmest en teori om socialhandlen, der har en del af sit teoretiske ophav i sociologien. Empirien er det vigtigste udgangspunkt for analysearbejdet. De første undersøgelses mål var at nå frem til store, generelle iagttagelser om samtalers opbygning og gav teori om turtagninger og magtforhold. Det er også afsæt, der gør sig gældende for sociolingvistikken. Begge sprogsyn hviler på den grundantagelse, at sprog altid er kontekstuel - men her er to forskellige forståelser af kontekstbegrebet: Hvor sociolingvistikken mener konteksten drejer sig om alle de sociale forhold sprogborgen skabes i, der mener CA, at konteksten kun er sammenhængen mellem de udtalte replikker, der udgør en afgrænset samtale.

Engelsk sprogbrug i en ellers dansk samtale vil med en konversationsanalytisk optik kunne være alt fra rygdækning, hvis det har status af forklarende fagbegreber, til at blive set som udtryk for magthævdelse i en samtale, hvor modparten skal føle sig fremmedgjort af fremmedordene. Det tegner umiddelbart et billede af meget generelle kategorier for engelsk sprogbrug, der underordnes principperne for samtalers dynamik, og derved ikke helt besvarer spørgsmålet om formålet og motiverne bag.

Det er vel snarere i sociolingvistikken begreb om variation, hvor der antages en sammenhæng mellem variation, sprogforandringer og sprogholdninger, at en udtømmende analyse skal tage fat. Jeg vil i det følgende se på, hvilke muligheder, der tilbydes sig. Lad os først se nærmere på sociolingvistikken udvikling.

4. SOCIOLINGVISTIKKEN

Sociolingvistikken er en modreaktion på strukturalismens syn på sproget som en størrelse afgrænset af strukturer, der udmærket kan undersøges ved introspektion. Sociolingvistikken interesserer sig derimod for det, der foregår ude ved grænseområderne. Der, hvor forskelle opstår. Og det er noget, der kræver empiri og analyse.

Man kan definere sociolingvistikken som ”*the study of language in relation to society*”(Hudson 1999: 1) som R.A. Hudson gør det. Det er som sådan ikke en samlet teoripakke, men en bred vifte af forskellige tilgange, der har en række fælles principper for deres studier. Der er tradition for, at fokus kan ligge forskelligt, som Kristiansen og Pedersen beskriver: Der har været de meget sprogorienterede med ”*fokus på sproglige normer og mekanismer*”(Kristiansen & Pedersen 2006:

219) og de med fokus på de samfundsmæssige. De førstnævnte kaldes også for 'sociolinguistics proper', der henviser til deres status som grundforskning, mens de samfundsmæssige mere har karakter af anvendt forskning. I dansk kontekst har der været stor efterspørgsel på samfundsorienterede sprogbrugsanalyse op gennem 70'erne, hvor undersøgelsesresultaterne blev brugt som politiske hjælpemidler. Sideløbende har der også været sprogcentrerede studier, der for alvor kom i søgelyset fra midten af 80'erne, hvor man ikke fokuserer på det *uden om* sproget, men på de fænomener, der sker *i* sproget (Kristiansen & Pedersen 2006: 225).

Som tidligere nævnt indeholder sociolingvistikken undersøgelser, der beskæftiger sig med forhold på makro- og andre med fokus på mikroniveau. Det falder sammen med sociolingvistikens tre bølger, der groft tegner den historiske udvikling, selvom de ofte også er sameksisterende strømninger.

4.1 STUDIERNE STARTER PÅ MAKRONIVEAU...

Sociolingvistikens *første bølge*³ baserer sig hovedsagligt på de stort anlagte undersøgelser, der havde til sigte at sige noget generelt om samfundets makroniveau. Bølgen starter omkring 60'erne med Basil Bernstein og William Labov, der repræsenterer henholdsvis den samfundsrettede og den sproglige orientering.

Generelt for makrostudier gælder, at de oftest er af kvantitativ art, da det er store mængder af informanter, man ønsker et billede af. Der blev da også i 60'erne indsamlet store mængder data for at få et overblik over sociolingvistiske variationer. Man opererede med store socialkategorier som SOCIALKLASSE, KØN, ALDER OG RACE, hvor informanten bliver betragtet som en sum af rækken af sociale karakteristika (Kristiansen & Pedersen 2006: 232-233).

Labov var forgangsmanden for den første tids empiriindsamlinger, og hans fremgangsmetoder blev model for de efterfølgende studier. Det var særligt de store bysamfund, der var genstandsområder for de traditionelle variationslingvistiske studier. Labovs undersøgelse af r-udtale i 3 stormagasiner i New York i 1966 er et klassisk eksempel på en kvantitativ undersøgelse på makroplan. Udgangspunktet var en hypotese om en udtaleforandring, der kunne have sammenhæng med socialklasse. Empiriindsamlingen foregik, så ingen af informanter vidste, at de deltog i et lingvistisk studie. Labov noterede blot deres udtale og kategori, når informanterne forklarede, at noget lå på det udvalgte *fourth floor* (Labov 1972). Resultaterne svarede imidlertid ikke helt overens med hans hypotese, hvorefter han måtte indtænke 'higen efter social prestige' hos middelklassegrupperingen. Som Hudson bemærker: "*This is a clear example of the 'interpretation'*"

³ Jeg følger Penelope Eckerts opdeling i bølger (Eckert 2005)

stage of research, where the researcher goes beyond the processed figures and relates them to a general theory” (Hudson 1999: 158). Men et klart eksempel er det vel næppe, da Labovs grundantagelser om de sociale kategorier ikke lader sig røkke.

Det er karakteristisk, at man i den første bølge kun interesserer sig for en begrænset mængde variable, som specielle variationer i udtale eller af morfologisk karakter. Dataene bliver behandlet statistisk, og der bliver opstillet tabeller og tegnet grafer, som Labovs artikel også tydeligt viser.

Men efterhånden fandt man, at undersøgelserne alene gav et forsimplet og utilstrækkeligt billede, når variationen udelukkende forklares ud fra denne kassetænkning. Der var tegn på underliggende dynamikker, der ikke blev opfanget i de brede kategorier.

4.2 ... OG BEVÆGER SIG MOD MIKRO

Sociolingvistikens *anden* og *tredje bølge* vender optikken om og retter i stedet fokus mod samfundets mikroniveau. Sociolingvistikken havde i sin første bølge set sproglig variation som en afspejling af samfundsstrukturer og sociale tilhørsforhold, mens man i de to følgende bølger i højere grad ser det som to størrelser, der indbyrdes påvirker hinanden.

Helt nye antropologiske og etnografiske vinkler kom over sprogvidenskaben, og det var særligt Dell Hymes og John Gumperz fra den lingvistiske antropologitradition i USA, der prægede debatten. Labovs første studie på Martha's Vineyard havde også karakter af denne etnografiske form, der bragte indsigt i forskellige sociale kategorier, men hans interesse lå alligevel ved de store kvantitative betragtninger – de nye metoder inden for feltet er noget som Penelope Eckerts high school-analyser i 1980'erne for alvor kickstarter.

Man forlod brugen af begreberne om de afgrænsede *socialklasser* og ideen om *sprogsamfund* med fælles normer - og begyndte i stedet at tale om *social praksis* og *praksisfællesskab*. Det er et udtryk for, hvordan mennesket i stedet ses som en aktiv deltager, der selv skaber sine tilhørsforhold ved deltagelse og udvikling af sociale aktiviteter.

Men som Eckert skriver om den nye holdning i forhold til undersøgelsesfeltet: *”most important, the categories are discovered in virtue of their place in local social practice”* (Eckert 2005: 5). Kategorierne er ikke noget, der nødvendigvis er etablerede størrelser allerede i hypotesefasen, sådan som Labov-eksemplet illustrerer, derimod er det netop, hvad de etnografiske undersøgelser er åbne overfor.

4.2.1 Nye etnografiske tilgange

Den etnografiske metodes mål er for forskeren at komme så nær informantens livsverden og forstå dennes holdning og oplevelse af sit eget miljø. Centrale metoder til at opnå den indsigt er brugen af *deltagerobservationer* og *etnografiske interviews*.

Ved en deltagerobservation er forskeren til stede både som deltager og som observatør, og placerer sig derved i en interessant dobbeltrolle. Undervejs i empiriindsamlingen vil forskeren gøre sig forskellige former for observationer, der indfanger tid, sted og aktiviteter. Som Marie Maegaard og Pia Quist beskriver, må disse observationer holdes fri af den analytiske fase, så der ved afslutningen af en længere deltagerobservation foreligger en ustruktureret mængde empiri med både interessante og ganske ligegyldige iagttagelser (Maegaard & Quist 2005).

Det *etnografiske interview* er en videreudvikling af det *sociolingvistiske interview*, Labov fremtænkte. Den traditionelle udgaves pointe var, at samtaler bestod af forskellige grader af formalitet, og det var netop de grader, interviewet forsøgte at kortlægge. Ved at få informanten til at fortælle om en personlig, afgørende historie, og derved give et fokus på indhold og ikke den sproglige form, ville det mest uformelle sprogmateriale komme frem. Man kunne derved vurdere forskellige grader af formalitet overfor en udvalgt mængde af variable. Det etnografiske interview er også interesseret i det uformelle sprogmateriale og kan opfattes som en mellemting mellem en afslappet samtale og et egentligt interview. Derimod er formålet ikke at nå frem til en række på forhånd kendte variable, men derimod at få viden om informantens tanker og tilværelse. Først derefter kan en efterbehandlende analyse frembringe kategorier. (Maegaard & Quist 2005). Det er i den proces særligt interessant, hvordan sproglig variation bruges til at konstruere identitet og placere brugerne i praksisfællesskaber.

5. METODER FOR VARIATIONSSTUDIER

Jeg vil nu kigge nærmere på forskellige undersøgelses metoder til at vurdere engelske indlån i dansk. Jeg vil forsøge at præsentere udgangspunktet for den enkelte undersøgelse og dens resultater, og derefter vil jeg undersøge og diskutere dens metoder. Gennemgående for de undersøgte studier er et fokus på sprogforandringer, og det er karakteristiske, at de overvejende ligger sig i forlængelse af tidligere undersøgelses resultater og ofte henviser til dem.

5.1 EN KVANTITATIV ANLAGT ANALYSE

Marianne Rathje skriver sin artikel ”Bruger unge flere engelske lån end andre generationer?” på baggrund af en ph.d.-afhandling om samtaleforskelle mellem tre generationer (Rahtje 2007).

Udgangspunktet for studiet er en påstand fra Lars Brink om en sproglig generationskløft, skabt af unges helt uhæmmede brug af angloamerikanske ordbrokker. Undersøgelsen består af 24 optagelser af samtaler mellem kvinder fra københavnsområdet. Kvinderne fordeler sig over tre generationer og skal hver deltage i to samtaler: Den ene er med én på deres egen alder, den anden med én fra en anden generation.

Resultaterne viser, som tidligere nævnt, at der ikke taler om nogen foruroligende hyppig brug af engelsk i samtaler, heller ikke generationer imellem. De unge ligger under 1 % højere, men det skyldes særligt deres markant dominerende brug af *okay*, og Rathje konkluderer i modsætning til udgangspunktet: ”*Forestillingen om forståelsesproblemer mellem generationerne forårsaget af engelske lån er derimod aflivet*” (Rathje 2007: 5).

5.1.1 Uafklarede spørgsmål

Rathje behandler i denne artikel sin empiri ved en kvantitativ analyse, men går alligevel enkelte gange ind og kigger på en kontekst. Hun laver forskellige former for optællinger af engelske ord og forskellige tabeller og grafer over deres inddelinger, der ligger sig ganske i forlængelse af Labov-traditionen, selvom interviewformen er utraditionel. Det er dog en bemærkelsesværdig manøvre, hvordan det kun bliver et tilsyneladende resultat, da den ældre generation står som topscore på flest nye lån. Der indføres en udregning om variansen af lånene, altså hvor mange forskellige slags lån de bruger, der i stedet placerer de unge som de hyppigste brugere. Det er lidt interessant, for det ligner, at der er en forudfattet hypotese om resultatet, der helst skal nås. På samme måde som Labov opererede med hypoteser og forudfattede kategorier.

Artiklen åbner endvidere for spørgsmål til den interaktion, der sker mellem to fra den samme generation. For hvordan foregår deres samtale, når det nu viser sig, at der ligefrem er ”*eksempler på at informanterne – også de unge – ændrer et engelsk ord til dansk når de taler med en ældre.*” (Rathje 2007:5)? Hvordan ser det ud, når der ikke er denne tilpasning? Måske der ikke er forskel blandt de unge indbyrdes, og er der en grund til det i dette tilfælde? Man ved, at informanterne ikke kender hinanden på forhånd, og det gør det sandsynligt, at de kommer fra forskellige praksisfællesskab, og det kan måske være en del af svaret.⁴

5.2 SUBKULTURANALYSER

Bent Preisler bruger andre metoder i *Danskerne og det engelske sprog* (Preisler 1999a), han også sammenfatter i sin senere artikel (Preisler 1999b). Det er en omfattende undersøgelse af danskernes forhold til engelsk sprogbrug og analyser af de sociale og psykologiske processer, der

⁴ Mængden af mine ubesvarede spørgsmål kan nok også skyldes, at dette må være en parafraserende udgave af ph.d.-afhandlingen.

ligger bag sprogforandringer. Preisler kommer frem til, at danskerne overvejende opfatter engelsk positivt, og størstedelen under 55 benytter dagligt deres engelskkundskaber. De vigtigste faktorer for omfanget af engelsk kontakt er uddannelsesniveau og aldersgruppe. Mange begrundes desuden den engelske dominans ud fra behovet om et verdenssprog. Imens er den vigtigste kilde til indførelse af nye engelske gloser de subkulturelle miljøer, som Preisler skriver: ”*subkulturen er den vigtigste politiske og kulturelle kraft bag den demokratiske proces som gradvist ændrer samfundets institutioner, herunder også sproget.*” (Preisler 1999b: 51). Orienteringen for subkulturer er international, og det er særligt gennem stil og kodeskift, at udøverne skaber identitet og tilhørsforhold til det internationale betydningsunivers.

5.2.1 Påvirkning ovenfra og nedenfra

Udgangspunktet for studiet er en opdeling i engelsk indflydelse *ovenfra* via uddannelsessystemet og erhvervslivet - og den indførelse, der kommer *nedenfra* uden institutionel indblanding, nemlig subkulturenes. En udvikling, der kommer ovenfra, må berøre et helt samfund, og derfor benytter Preisler sig af en kvantitativ anlagt spørgeskemaundersøgelse. Der deltager i alt 856 tilfældigt udvalgte, der bliver interviewet ud fra et spørgeskema med 4 grader af enighed-uenighed. Resultaterne kommer i høj grad til at benytte sig af de store sociale kategorier, Labov også opererer med. Derimod handler forskellene ikke om sproglige variationer, men om holdninger og selvvurderinger. Det er et træk, der placerer undersøgelsen i den samfundsorienterede ende af sociolingvistikken.

Undersøgelsens hovedvægt ligger dog på de sprogforandringer, der starter nedenfra. Til dette studie bruger Preisler kvalitative undersøgelser af 5 subkulturer blandt unge, der hver trækker på forskellige angloamerikanske rødder. Informanterne betragtes ikke længere som repræsentanter for en social kategori, men som ”’*ekspertes*’ i denne subkultur” (Preisler 1999a: 21). Hermed rykker undersøgelsen ind på det etnografiske område.

5.2.2 Bent Preislers engelskbegejstring

Hver subkultur præsenteres med et afsnit om ’Domæner og stil’, der placerer de centrale aktiviteter. Herefter følger et interessant afsnit om ’Ophavskultur og erobringshistorie’, der ud fra udtalelser søger at skildre den historiefortælling, udøverne ser sig som en del af. For hip hopperne, skriver Preisler, ”*står fortællingen om Afrika Bambaataa centralt i erobringshistorien, denne mytiske figur[...]*” (Preisler 1999a: 138), hvor denne inddragelse af myten understreger Preislers positive holdning til subkulturen som noget værdibaseret og indholdsrigt.

Han benytter sig i udgangspunktet af det etnografiske interview i alsidige varianter. Der optræder ustrukturerede interviews med en eller flere informanter, hvor udøverne associerende fortæller, og der er optagelser fra et weekendlangt computerparty uden nogen interviewer. Denne metodevariation er hensigtsmæssig, da han derved når ud til flere hjørner af de gruppedynamikker, der er på spil.

Undersøgelsens kvantitative og kvalitative empiriindsamlinger har besynderligt nok ikke noget intenderet sammenfald i sine informanter. Og der undersøges ikke nogle særlige holdninger til subkulturer i spørgeskemaerne. De to undersøgelser kommer derved ikke til at belyse de samme områder fra hvert sit perspektiv, men derimod blot et overordnet emne: *engelsk i dansk*. Det kan skyldes ønsket om at sige noget bredt om alle danskere *samtidig* med at forklare sprogforandringer som en identitetsdannende proces. Det kan også skyldes den skarpe opdeling i påvirkninger *ovenfra* og *nedefra* - der har et godt ræsonnement og pædagogiske kvaliteter - men ellers ikke problematiseres mere, måske låser undersøgelsen fast i en dikotomitænkning. Derudover udelader konklusionernes engelskbegejstring, at subkulturer ikke nødvendigvis må have angloamerikanske rødder. Mon ikke der kunne tænkes kreative subkulturer, der ikke nødvendigvis benytter sig af kodeskift men af andre sproglige kreativiteter, der definerer dem som undergrund?

5.3 UNDERSØGELSE AF UNGES SPROGHOLDNINGER

Margrethe Heidemann Andersen undersøger i sin ph.d.-afhandling *Engelsk i dansk: Sprogholdninger i Danmark* unges oplevelse af engelske indlån i dansk (Andersen 2004). Det stiller hun op overfor samfunds autoriteten Dansk Sprognævns holdninger - ikke deres offentliggjorte politik, men medarbejdernes holdninger.

Resultaterne viser, at de unge vurderer kodeskift forskelligt alt afhængigt af situationen, sprogbrugeren og ordvalgene. Det er nemlig *helt vildt sjovt*, når andre unge benytter sig af kodeskift, men ofte *wannabeagtigt og ejendomsæglerkækt* hvis ældre og udenforstående forsøger sig. Det forholder sig nemlig sådan, at ”*Engelske lån har en vigtig identitetsskabende funktion for unge*” (Andersen 2003:15), og derved opleves som en særlig form for ungdomssprog. Medarbejdere hos Sprognævnet har en holdning til engelske indlån, der kan karakteriseres som afslappet, men de har svært ved at se, hvordan nævnet skal kunne formulere en sprogpolitik på området.

5.3.1 Direkte og indirekte spørgeteknikker

Andersen benytter sig af teknikker, der falder inden for tre grupperinger. For det første undersøger hun *samfundets behandling* af variationerne - og det er her, Sprognævnets argumentation kommer ind. Her følger en *direkte* udspørgning af unges holdninger, for til sidst at

slutte af med en *indirekte*. Denne ide stammer fra Peter Trudgill, der påviser en sammenhæng mellem, hvordan direkte metoder viser folks bevidste holdninger, mens de indirekte kommer ned til de ubevidste. I forlængelse af den tanke inddrager Andersen hen mod slutningen teori fra psykologiens begreb om socialkonstruktionisme, der er kendetegnende for tilgange i sociolingvistikens tredje bølge. Socialkonstruktionismen giver en teori om, hvordan holdninger skabes gennem et større meningssystem, der bliver til i den diskursive handlen. Og det kan ofte være et modsætningsfuldt indhold mellem bevidste og ubevidste holdninger inden for én samtale, hvor det interessante ikke er at finde frem til den sande holdning, men derimod hvordan disse holdninger konstrueres og bliver identitetsskabende.

I Andersens tilfælde drejer det sig altså om, hvordan unge bruger sprogskifte, da de overvejende har en positiv holdning til engelsk, og ”*fordi sprogbrugerne ønsker at blive identificeret med de sprogbrugere der bruger det andet sprog.*” (Andersen 2004: 38). Det kan så være til Preislers angloamerikanske subkulturer, men vel sagtens også til de andre unge danskere i deres nærmiljø, der benytter sig af ghettoslang eller anden kodeskift.

Andersen fjerner sig derved fra den lange danske tradition for at se sprogholdninger i lyset af samfundsforhold, selvom størstedelen af afhandlingen dog benytter traditionelle holdningsundersøgelser.

5.3.2 Sproglig orientering

Tekniktilgangene fører oftest til kvantitativt anlagte undersøgelser for Andersen, der benytter sig af sociale variable som de store, sociale kategorier, der bliver holdt op mod lingvistiske variable. Denne sidste kategori er langt mere sprogligt analytisk end Preislers enkle kodeskiftsbegreb, og Andersen viser hvordan importord har forskellige former for integration, der særligt viser sig i bøjningen, som hun også forklarer i en senere artikel (Andersen 2007). Imens giver de indirekte teknikker også kvalitative undersøgelsesfelter, og det er særligt ved Wallace Lamberts *matched guise*-teknik fra 1960'erne, at det sker for Andersen. Teknikken består i at lade den samme person indlæse den samme tekst med forskellige sprogvariationer, for så at præsentere den for en række informanter som flere forskellige personer, de skal vurdere ud fra kompetence, sociabilitet og modernitet. Det giver resultater om de ubevidste sprogholdninger, hvor Andersens informanter også kommenterede på deres opfattelser af dårligt sprogbrug.

Andersens undersøgelse ligger sig altså både i forlængelse af Labovs tanker om socialkategorier, men hun formår også at bevæge sig ned på et mikroniveau og derfra ind i informanternes livsverden og forklare de unges motivationer.

5.4 EN ANALYSE MED ALTERNATIVE KONKLUSIONER

Tore Kristiansen og Jacob Thøgersen skriver i forlængelse af det internordiske forskningsprojekt *Moderne Importord i sprogene i Norden* deres artikel ”Rigtige mænd er ikke bange for engelsk” (Kristiansen & Thøgersen 2006). Det drejer sig om, hvorfor der findes forskellige holdninger hos mænd og kvinder til import af engelske ord.

Metoderne er lige så grundige som Andersens, hvor der både bruges en kvantitativ og kvalitativ empiriindsamling for det samme udsnit af befolkningen. Kristiansen og Thøgersen benytter også en spørgeteknik, der forsøger at komme ned til ubevidste holdninger ved først at spørge *abstrakt* om engelske imports for senere at spørge ind til *konkrete* låneord. Resultaterne viser en omvendt kønsforskel, når man spørger henholdsvis abstrakt og konkret. Herfra deler analysen sig i to, hvor hver forfatter kommer med sit bud på mænds positive holdning til engelsk i abstrakte former. Fælles for dem er antagelsen om, at holdningstilkendegivelser også fungerer som selvfrestillinger, og mennesket til enhver tid vil forsøge at fremstille et positivt selvbillede - ud fra Henri Tajfel og John Turners teori om social identitet. Det er en erfaring Maegaard og Quist også gør sig i deres feltarbejde: Det er deres ”*indtryk at de elever som enten er meget højt eller meget lavt placeret i det sociale hierarki, afviger mere fra den almindelige fortolkning af den sociale virkelighed.*” (Maegaard & Quist 2005: side 21 i artiklen). Quist tager ligefrem nogen i at sige noget usandt, og det viser netop, hvordan menneskets udtrykte holdninger og fortælling om sig selv viser sig nødvendige for at skabe en positiv identitet.

5.4.1 Konstruktion af maskulinitet

Kristiansen lader sig i sit bud inspirere af tidligere kønsforskningsresultater om, hvordan mænd søger at fremstå mere selvsikre, end de nødvendigvis er. Han undersøger sammenhængen mellem ’abstrakt engelskpositivitet’ og ’positiv maskulinitet’, hvorfra han kommer til konklusionen, at der sker en konstruktion af kønsidentitet op mod den truende globalisering. Interviewets emne om de abstrakte sprogholdninger ”*synes især at fungere som en ’ramme’ for konstruktion af positiv maskulinitet*” (Kristiansen & Thøgersen 2006: 100). Maskulinitet kommer altså i denne optik til at handle om udtrykke selvsikkerhed.

Thøgersen ender et andet sted med sin efterbehandling af empirien. Han behandler først mændene og benytter sig af Henrik Dahls fire livsstile til at kigge nærmere på, hvordan hvert segment argumenterer omkring holdninger til engelsk. Mænd centrerer sig i deres udtalelser omkring deres arbejde, og deres sociale placering viser en sammenhæng med graden af positivitet. Den viser også, hvordan emnet markerer en diskursiv kamp mændene i mellem, hvor

sprogholdninger bruges til at markere sociale positioner. Sprogholdninger bliver på den måde midler i en konkurrence om maskulinitet.

5.4.2 Sociolingvistikens evalueringsproblem

Artiklen er interessant, for den viser hvordan et fælles udgangspunkt i en empiriindsamling kan føre til forskellige konklusioner. Det afspejler netop sociolingvistikens *evalueringsproblem*, der er spørgsmålet om, ”*hvilken rolle socialpsykologiske ’mekanismer’ (vurderinger, forestillinger, holdninger, stereotyper) spiller i sproglig variation og forandring*” (Kristiansen & Pedersen 2006: 232). Udfordringen opstår, når man har undersøgt, hvordan en sproglig variation er indlejret i lingvistiske og sociale kontekster, og forskeren så må stille spørgsmålet: *Hvorfor?* I ”Rigtige mænd er ikke bange for engelsk” forholder skribenterne sig til dette spørgsmål, men det viser sig at åbne op for en mængde af svarmuligheder, for der kan tilsyneladende komme ganske forskellige socialpsykologiske forklaringer på den samme sproglige variation. Det er problematiske, for er resultaterne så helt afhængige af øjnene, der ser?

Evalueringsproblemet er noget, der hele vejen gennem sociolingvistikken har stået svagt i undersøgelserne. Vel netop i kraft af de vanskeligheder, det medfører. Nogen mener, at det er nødvendigt at inddrage uafhængig evidens, som Kristiansen & Pedersen argumenterer for. På den måde vil man kunne videnskabeliggøre sine resultater. Imens mener de etnografiskorienterede retninger, at det slet ikke er nødvendigt. For dem er det en pointe, at sproglig variations sociale betydning skal udledes direkte af den enkelte sproglige interaktion, og på den måde placerer de sig i nært slægtskab med konversationsanalysens ide om samtalen som en isoleret enhed.

6. SKITSE TIL UNDERSØGELSE

Jeg vil nu forsøge at skitsere, hvordan en mulig undersøgelse af engelsk sprogbrug i dansk også kan forløbe. Som de ovennævnte undersøgelser viser, er der tradition for at lægge sit udgangspunkt i forlængelse af tidligere undersøgelses resultater. Det vil jeg derfor også gøre og vælger at undersøge Marianne Rathjes resultater af unges brug af *okay* nærmere. Det kunne være interessant at se nærmere på, hvilken historisk udvikling, og i hvilken grad hyppig brug af *okay* hos den enkelte informant har en sammenhæng med anden brug af engelske indlån eller kodeskift.

For at tage et historisk afsæt kunne undersøgelsen starte i *BySoc Korpus*, der blev til omkring 1987 i forbindelse med *Projekt Bysociolingvistik*. Korpusset består af 80 transskriberede samtaler, alle optagede blandt informanter bosat i Nyboder.

En simpel søgning på *okay* giver 489 forekomster. Jeg vælger herefter, at kigge nærmere på kategorierne 14-24 årige og 25-40 årige, som korpusset tilbyder. Jeg præciserer også søgningen ved at fravælge interviewerens brug, da han ikke er interessant for undersøgelsen. Det giver 396 forekomster, der tydeligt underbygger, at den hyppigste brug findes blandt unge. Heraf bliver 194 gjort af kvinder, mens unge mænd står får de resterende 202. Det viser en ligelig kønsfordeling.

Med hurtigt blik over søgeresultaterne viser sig allerede et interessant faktum: Brugerne af *okay* er utrolig flittig i deres brug af netop det ord, for hver informant optræder flere gange i søgeresultatet. Man kunne nu gå ind og undersøge, hvilke forskellige former for brug, der findes. Man kunne med andre ord undersøge variabelen ud fra lingvistiske kategorier: Er *okay* brugt som gambit, pauselyd på lige fod med øh-lyd eller som i en vurdering af, at noget er rimelig godt? Måske der tegner sig et mønster i informanternes brug og andre af de søgekategorier korpusset tilbyder, og måske kunne der herfra være basis for at vurdere en historisk udvikling af brugen.

Undersøgelsen kunne nu bevæge sig fra et makroniveau i Labov-tradition ned til nærstudier af den enkelte informants sprogbrug. Benytter de særligt flittige brugere sig også af andre engelske indlån? Og kan man bruge tekstuddragene til at få et indtryk af informantens livsverden? Optagelserne fra 80'erne viser sig ikke at være særligt præget af engelsk indlån. Enkelte gange sker det som i *Udsnit af interview* (Bilag), hvor den 19-årige kvinde fra arbejderklassen fortæller om forskellen mellem sin egen og forældrenes opdragelse. Hun benytter *okay* som en selvfrydelsesmarkør, når hun siger: ”*der har måske været været stramme tøjler på dem ik' £ okay der har også været stramme tøjler på men dem har jeg bare ikke mærket*”. Herfra fortæller hun videre og benytter de engelske indlån *hobby* og pseudoindlånet *ungdomsklub*, der bliver knyttet til den ungdomskultur, hun selv tilhører. De betegner på den måde forskellene mellem generationerne.

Til nærmere etnografiske undersøgelser vil BySoc korpusset nok vise sig utilstrækkeligt, og næste skridt kunne derfor være at konstruere et lignende korpus for Nyboder anno 2008, for at se på konkrete sprogforandringer. Det kunne også indeholde mere etnografiskorienterede interviews, der så nærmere på sprogbrugen mellem informanterne og undersøgte hvilke praksisfællesskaber eller subkulturer, de føler tilknytning til. Det kunne lægge sig i forlængelse af Bent Preislers interviews, men i stedet have mere fokus på de mere lingvistiske variabler. Det kunne også være spændende at gøre optagelser af et møde mellem informanter fra to forskellige subkulturer og undersøge, om der opstår konkurrence i deres kodeskift, som Jacob Thøgersen finder det omkring maskulin identitet. Eller hvad der egentlig er på færde for identitetsskabelsen blandt unge i dag.

Men jeg har svært ved at forestille mig, at denne undersøgelse ikke også vil løbe ind i evalueringsproblemet. En måde at præcisere undersøgelsen må være at indsamle empiri, der vinkler problemfeltet alsidigt og samtidige forholde sig til tidligere undersøgelsers erfaringer og resultater.

7. KONKLUSION

Sociolingvistikken viser sig at tilbyde en lang række tilgange for studiet af sprogforandringer, der både indtænker makro- og mikroniveauet for samfundsmæssige og sproglige forhold. Det er netop kendetegnende, at sociolingvistikken ikke giver en samlet teoripakke, men breder sig ud som en vifte af mulige metoder.

Alle de præsenterede metoder til studiet af engelske indlån og importord giver sig i forskellige grader i kast med makroniveauundersøgelser i traditionel labovsk forstand. De opererer med store socialkategorier og behandler deres empiri statistisk. Forskellene opstår for alvor i den grad de benytter sig af den anden og tredje bølges etnografiske tilgange. Det giver svar, der breder sig fra, hvordan engelsk sprogbrug kan ses som et særligt og ekskluderende ungdomssprog (Andersen 2004) til en subkulturel sprogudviklingsmaskine med impulser ud til mainstreamsamfundet (Preisler 1999a). Konstruktionen af social identitet er også central for flere af undersøgelsesernes efterbehandling, for kodeskift viser sig både at være identitetskonstituerende for udøvere i praksisfællesskaber og opbygge forskellige former for kønsidentitet (Kristiansen & Thøgersen 2006). Det viser sociolingvistikens evalueringsproblem, når et fælles afsæt giver så forskellige efterbehandlinger, som det særligt viser sig for Kristiansen og Thøgersen. Det er nok en grund til, at alle undersøgelserne så eksplicit refererer til tidligere undersøgelser inden for deres tilgang og på den måde indskrives i en videnskabelig evidens.

8. LITTERATURLISTE

Andersen, Margrethe Heidemann 2003: "Fra ungdomssprog til Sprognævn.

Om holdninger til brugen af engelske lån i dansk" i *Nyt fra Sprognævnet 2003/ 1. marts* (6 ns)

Andersen, Margrethe Heidemann 2004: "Om holdninger, sprogholdninger og engelskpåvirkning" + "Undersøgelsens variable og hypoteser" + "Teknikker til måling af sprogholdninger" i *Engelsk i dansk: Sprogholdninger i Danmark. Helt vildt sjovt eller wannabeagtigt og ejendomsæglerkækt?* Dansk Sprognævns skrifter 33 (4 ns) + (3 ns) + (9 ns)

Andersen, Margrethe Heidemann 2007: "Tilpasning af engelske lån i dansk tale- og skriftsprog" i *Nyt fra Sprognævnet 2007/4. december* (5 ns)

Hudson, R.A. 1999: "Introduction"+ "Speech as social interaction" i *Sociolinguistics – second edition*, Cambridge University Press (18 ns) + (37 ns)

Jarvad, Pia 1999: "Den engelske påvirknings art og mængde" i *Engelsk eller ikke engelsk? That is the question*, Dansk sprognævns skrifter 28 (13 ns)

Kristiansen, Tore & Jacob Thøgersen 2006: "Rigtige mænd er ikke bange for engelsk. Om konstruktion af sprogholdninger og kønsidentitet" i *Ordet Fanger. Festskrift til Pia Jarvad i anledning af 60-årsdagen*, Dansk Sprognævn. (24 ns)

Kristiansen, Tore & Inge Lise Pedersen 2006: "Sociolingvistik" i *NyS 34-35* (36 ns)

Labov, William 1972: "The Social Stratification of [r] in New York" i *Sociolinguistic Patterns*, University of Pennsylvania Press (25 ns)

Maegaard, Marie & Pia Quist 2005: "Etnografi, praksis og sproglig variation" i *NyS 33* (25 ns)

Preisler, Bent 1999a: *Danskerne og det engelske sprog*. Roskilde Universitetsforlag. (250 ns)

Preisler, Bent 1999b: "Engelsk ovenfra og nedenfra: sproglig forandring og kulturel identitet" i *Engelsk eller ikke engelsk? That is the question*, Dansk sprognævns skrifter 28 (21 ns)

Rathje, Marianne 2007: "Bruger unge flere engelske lån end andre generationer?" i *Nyt fra Sprognævnet 2007/4. december* (4 ns)

INTERNETSIDER:

Eckert, Penelope 2005: *Variation, Convention and Social Meaning*:

<http://www.stanford.edu/~eckert/EckertLSA2005.pdf> (30 ns)

BySoc Korpus:

http://www.id.cbs.dk/~pjuel/cgi-bin/BySoc_ID/engine_main.cgi?

i alt 510 ns

9. BILAG

Kilde: BySoc Korpus ved søgning på *okay*.

Udsnit af interview nr. 60000020 – 66. minut og frem (estimeret tid)

 1>
 2> nej £ det har ikke været så slemt £
 3>
 A> dine forældre £ da du var i £ puberteten
 K>

 1>
 2> jeg er altid £ stukket af når jeg har lyst (ler)
 3>
 A>har de været til at men hvad er du
 K>

 1> nej £ fordi jeg~ har næsten fået lov til hvad jeg vil
 2>
 3>
 A>også gjort det B%%%%%%%%
 K>

 1>ik' altså ££ der har måske været været stramme tøjler på dem ik' £ okay der
 2>
 3>
 A> ja~
 K>

 1> har også været stramme tøjler på men dem har jeg bare ikke mærket vel fordi
 2>
 3>
 A> nej
 K>

 1> jeg har altid haft nogle "hobbyer" (udt. hobbies) ik' £ det har de aldrig vel
 2>
 3>
 A>
 K>

 1> de har ikke haft (uf) jo de har haft noget ungdomsklub ik' # men jeg har
 2>
 3>
 A> ja
 K>

 1>altid været (ler) hva' £ ja de troede de gik i ungdo
 2> troede de (hæst)
 3>
 A>
 K>

Information om interview nr. 6000020

SAMTALEN: 102 minutter, 4 deltagere

TRANSSKRIFTIONEN: version a, dækker 102 min., 1.048 KB/min, transskriptør ONT

DELTAGERNE:

SPEAKER A: Data = M-33-itv-??-ja Deltagelse = A>331222113111211211311-

SPEAKER 1: Data = F-19-inf-AK-ja Deltagelse = 1>343223735345244412176-

SPEAKER 2: Data = F-22-inf-??-ja Deltagelse = 2>224443751542543112121-

SPEAKER 3: Data = M-58-inf-??-ja Deltagelse = 3>-----0--5---166451-